# Kieli ja yhteiskuntaluokka 2020-luvun Suomessa

# Kieli ja yhteiskuntaluokka 2020-luvun Suomessa

*Toimittaneet*

HANNA LAPPALAINEN, SANNA AALTONEN JA LOTTA AARIKKA

SUOMALAISEN KIRJALLISUUDEN SEURA • 2026

PL 259, 00171 HELSINKI • TIEDEKIRJAT@FINLIT.FI

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

Teos on Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran nimeämien asiantuntijoiden tarkastama.

unesco
Inscribed on the National Register Memory of the World

SKS:n julkaisujen kokoelma kuuluu Unescon kansalliseen Maailman muisti -rekisteriin.

SKS on saanut TSV:n kautta opetus- ja kulttuuriministeriön myöntämää tieteellisen julkaisutoiminnan avustusta.

**SUOMALAISEN KIRJALLISUUDEN SEURAN TOIMITUKSIA 1513**

© 2026 Hanna Lappalainen, Sanna Aaltonen, Lotta Aarikka ja SKS

Kansi: Eija Hukka | Sarja-asu: Emmi Kyytsönen
Taitto: Sisko Honkala | Sarja-asu: Timo Numminen
EPUB: Tero Salmén

ISBN 978-952-427-040-3 (nid.)
ISBN 978-952-427-041-0 (EPUB)
ISBN 978-952-427-042-7 (PDF)

ISSN 0355-1768 (nid.)
ISSN 2670-2401 (verkkojulkaisut)

DOI https://doi.org/10.21435/skst.1513

Teos on lisensoitu Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International -lisenssillä, ellei toisin mainita. (https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.fi)

Teos on avoimesti saatavissa osoitteessa
https://doi.org/10.21435/skst.1513
tai lukemalla tämä QR-koodi mobiililaitteella.

TEHTY SUOMESSA
PRODUCERAD I FINLAND

PunaMusta Oy, Joensuu 2026

# Sisällys

1 KIELI JA YHTEISKUNTALUOKKA TUTKIMUKSEN KOHTEENA 9
*Hanna Lappalainen, Sanna Aaltonen, Lotta Aarikka ja Pirkko Nuolijärvi*

2 SOSIOLOGISTA MIELIKUVITUSTA VIRITTÄMÄSSÄ 57
Kollektiivinen kenttäpäiväkirja kieltä ja luokkaa käsittelevän haastattelututkimuksen refleksiivisenä välineenä
*Sanna Aaltonen*

3 *YLEMMÄT, ALEMMAT, YLILÄÄKÄRI* JA *LVI-ASENTAJA* 91
Miten yhteiskuntaluokista puhutaan kielen tilanteista vaihtelua koskevassa diskurssissa?
*Sinja Ylisiurua*

4 HIENOMMIN PUHUMINEN, TILANTEINEN VAIHTELU JA ESITTÄMINEN 128
*Lotta Aarikka ja Hanna Lappalainen*

5 RAHVAAN NIMET – LUOKAN ESITTÄMINEN HENKILÖNNIMILLÄ 163
*Lumi Ylirisku, Heini Lehtonen ja Terhi Ainiala*

6 *JOS KÄYTÄT SANAA PARAS USKOT HIERARKIOIHIN* 190
Metakieli eriarvoisuuden kuvastimena kotimaisessa 2000-luvun kaunokirjallisuudessa
*Lotta Aarikka*

7 DUUNARIUS, KULTTUURI JA PARISUHDEPUHE VERKKOKESKUSTELUISSA 223
*Riie Heikkilä ja Mikael Wallin*

8 ELETYN LUOKAN JA KIELITAIDON RISTEÄMÄT HYVINVOINTIVALTION REUNAMILLA 261
Suomeen muuttaneiden sosiaalisten oikeuksien toteutuminen
*Meri Kulmala, Eveliina Heino, Hanna Kara ja Camilla Nordberg*

9 SUOMENRUOTSALAISTEN ARVIOT PUHUJIEN YHTEISKUNTALUOKASTA JA KOTISEUDUSTA KUUNTELUTESTISSÄ 293
*Saara Haapamäki, Sarah Wikner ja Melker Ylikallio*

10 LUOKATON SUOMI? 328
Suomen kielen vaihtelun sosiaalisista merkityksistä kyselymetodiikan keinoin
*Kaarina Hippi, Olli Kuparinen ja Johanna Vaattovaara*

11 EPILOGI 364
*Hanna Lappalainen, Sanna Aaltonen ja Lotta Aarikka*

Abstract 372
Kirjoittajat 374
Hakemisto 378

# Kiitokset

Tämä teos syntyi sosiolingvistiikasta ja sosiologiasta ammentavan tutkimushankkeen Kielellinen variaatio, yhteiskuntaluokka ja eriarvoisuuden kokemukset Itä-Suomessa (lyhyemmin KIVELI) myötä. Me toimittajat saimme olla toteuttamassa hanketta Itä-Suomen yliopistossa vuosina 2023–2025. Sitä rahoittivat Suomen Kulttuurirahaston Pohjois-Karjalan ja Pohjois-Savon rahastot, mistä esitämme lämpimän kiitoksemme. Aineiston litterointia on rahoittanut myös FIN-CLARIN, mistä olemme hyvin kiitollisia. Suuri kiitos myös kaikille KIVELI-hankkeen haastatteluihin osallistuneille ajastanne sekä myötämielisestä suhtautumisestanne tutkimustamme kohtaan. Erityisen kiitoksen ansaitsevat vielä hankkeen tutkimusavustajat. Esittelemme hanketta tarkemmin teoksen ensimmäisessä luvussa.

KIVELI-hankkeen aikana pohdimme erilaisia tapoja kertoa sen tuloksista. Yhtenä tavoitteenamme oli toimittaa teos, joka kokoaisi yhteen paitsi oman hankkeemme keskeisiä havaintoja myös muuta ajankohtaista kielen ja yhteiskuntaluokan suhdetta käsittelevää tutkimusta Suomesta. Iloksemme löysimme sekä kielentutkijoita että yhteiskuntatieteilijöitä, jotka olivat valmiita yhteistyöhön. Kiitämme kaikkia kirjoittajia saumattomasta yhteistyöstä sekä KIVELI-hankkeen rahoittajia yhteistyömme mahdollistamisesta.

Pohtiessamme sopivaa kustantajaa meistä tuntui alusta asti luonnolliselta tarjota käsikirjoitustamme juuri Suomalaisen Kirjallisuuden

Seuralle. Niinpä olemme kiitollisia, että se on ottanut teoksen julkaisuohjelmaansa. Lämpimät kiitokset kustannustoimittaja Kati Hitruhinille, kustannusjohtaja Kirsi Keravuorelle, julkaisukoordinaattori Maija Yli-Kätkälle, taittaja Sisko Honkalalle ja harjoittelija Tytti Koivistolle ammattitaitoisesta avusta ja hyvästä yhteistyöstä! Erityiskiitokset SKS:n nimeämille arvioijille, joiden tarkkanäköiset ja konkreettiset kommentit auttoivat monella tavalla parantamaan käsikirjoitusta. Matkan varrella olemme saaneet hyödyllistä palautetta kukin omiin tutkimuksiimme myös monilta muilta, mistä esitämme parhaat kiitoksemme.

Toivotamme kaikille lukijoille antoisia hetkiä kielen ja yhteiskuntaluokan teemojen äärellä.

Joensuussa ja Turussa lokakuussa 2026
*Toimittajat*

# 1 Kieli ja yhteiskuntaluokka tutkimuksen kohteena

*Hanna Lappalainen*
https://orcid.org/0000-0001-5422-1667
*Sanna Aaltonen*
https://orcid.org/0000-0002-3977-8245
*Lotta Aarikka*
https://orcid.org/0000-0003-4809-597X
*Pirkko Nuolijärvi*
https://orcid.org/0000-0002-9688-6314

Kielellistä variaatiota, kielikäsityksiä, kielitaitoa ja yhteiskuntaluokkaa on tutkittu runsaasti viime vuosikymmeninä, mutta kielen ja luokan keskinäinen suhde on jäänyt sekä suomalaisessa sosiolingvistiikassa että sosiologiassa vähälle huomiolle. Käsillä oleva teemajulkaisu pyrkii paikkaamaan tätä tutkimusaukkoa tarkastelemalla kielen ja luokan suhdetta molempien tieteenalojen näkökulmasta ja tuoreiden, pääosin 2020-luvulla kerättyjen tutkimusaineistojen valossa. Tässä johdantoluvussa esittelemme sosiolingvistiikan ja sosiologian lähtökohtia, keskeisiä käsitteitä ja aiempaa tutkimusta kielen ja luokan suhteesta edeten kronologisesti historiasta nykyhetkeen.[1]

1 Kirjoittajien työnjako on ollut seuraava: Lappalainen on vastannut luvun kokoamisesta sekä viimeaikaisen sosiolingvistisen tutkimuksen, KIVELI-hankkeen ja teoksen esittelystä. Aaltonen on kirjoittanut sosiologiaa koskevat osuudet, Aarikka suomalaisen ja Nuolijärvi kansainvälisen sosiolingvistiikan historiasta. Kokonaisuudesta vastaamme yhdessä.

Sosiolingvistiikka on kielitieteen ala, joka tarkastelee kielenkäytön ja yhteiskunnan kytköstä. Sen sisällä on erilaisia suuntauksia, joista toisissa painopiste on ensisijaisesti kielenkäytössä (variaationtutkimus, vuorovaikutussosiolingvistiikka), toisissa kielikäsityksissä (kansanlingvistiikka ja muu kieliasennetutkimus) tai kielioloissa (kielisosiologia). Kielellistä vaihtelua ja kielikäsityksiä tulkittaessa huomioidaan usein puhujien sosiaalinen tausta (esim. ikä, sukupuoli, koulutus) ja puhetilanne (esim. sen osallistujat ja fyysiset puitteet). Yhteistä on funktionaalinen kielinäkemys: kieltä ei nähdä autonomisena systeeminä, vaan sen katsotaan vaihtelevan ja muuttuvan kontekstin mukaan. (Ks. tarkemmin esim. Mesthrie 2011; Holmes 2013; Nuolijärvi & Lappalainen 2020.) Kansainvälisissä tutkimuksissa yhtenä kielellistä variaatiota selittävänä taustamuuttujana on ollut alusta asti yhteiskuntaluokka (*social class*), mutta suomalaisissa tutkimuksissa ei ole yleensä puhuttu luokasta vaan useimmiten *sosiaaliryhmistä*. Yhteiskuntaluokka ei siis ole kuulunut suomalaisen sosiolingvistiikan keskeiseen käsitteistöön, mutta se on kyllä ollut implisiittisesti läsnä silloin, kun huomiota on kiinnitetty luokan kannalta keskeisiin tekijöihin, kuten ammattiin ja koulutukseen. Monissa niissäkin tutkimuksissa, joissa luokka on jollain tavalla huomioitu, sitä ei ole välttämättä määritelty tai ainakaan tarkasteltu kovin kriittisesti (ks. kansainvälisen tutkimuksen osalta Block 2014, 98–104; suomalaisessa murteentutkimuksessa Aarikka 2023, 156–164 ja 375–378).

Sosiologia on laaja-alainen yhteiskuntatiede, jossa yhteiskuntaluokalla ja kielellä on käsitteinä varsin erilainen asema kuin kielitieteessä. Yhteiskuntaluokka on yksi alan klassisista peruskäsitteistä. Sen avulla pyritään kuvaamaan materiaalisten ja symbolisten resurssien epätasaista jakautumista yhteiskunnassa. Luokan rinnakkaiskäsitteenä käytetään toisinaan *stratifikaatiota*, jolla viitataan yhteiskunnan hierarkkiseen kerrostuneisuuteen ja suhteellisen pysyviin eriarvoisuuden rakenteisiin. Yksinkertaistaen luokka voidaan ymmärtää kolmella tavalla: statuksena ja elämäntyylinä, rakenteellisena sosioekonomisena eriarvoisuutena tai poliittisena toimijana (Crompton 2008, 15). Vaikka yhteiskuntaluokasta voidaan puhua yleisellä tasolla yksilöä ja ryhmiä kuvaavana taustamuuttujana, kyse on teoreettisesti kiistellystä käsitteestä, jota on määritelty ja

sovellettu empiiriseen tutkimukseen monin tavoin. Esittelemme seuraavissa osioissa sosiologian piirissä kehiteltyjä luokkamäärittelyjä. Tämän kirjan luvut ammentavat erityisesti Pierre Bourdieun ja Beverley Skeggsin ajatuksista taloudellisesti, kulttuurisesti ja symbolisesti rakentuvista luokkasuhteista. Luvuissa on kuitenkin vaihtelua siinä, kuinka paljon niissä annetaan tilaa luokan määrittelyille ja teoretisoinneille.

Yksi sosiologisen tutkimuksen mielenkiinnon kohteista on kielen vaikutus yhteiskuntaan. Myös sosiologiaa itsessään voi tarkastella kielenkäyttönä ja pohtia, millaisilla kielellisillä, retorisilla tai poeettisilla keinoilla sosiologi pyrkii argumentoimaan väitteitään sosiaalisesta todellisuudesta (Aro 1995). Varsinaista kielisosiologiaa (*sociology of language*) harjoitetaan melko vähän, mutta jos kielen tutkimukseksi lasketaan myös narratiivien, diskurssien ja vuorovaikutuksen tutkimus, kyse on merkittävästä tutkimusalasta.

Kielestä kiinnostuneet sosiologit ovat inspiroituneet sosiolingvistisestä ajattelusta ja vastaavasti yhteiskuntaluokasta kiinnostuneet kielitieteilijät ovat ammentaneet sosiologian käsitteistä ja teorioista. Sosiologia onkin muille ihmistieteille tärkeä ”vientitiede” (ks. Dubash & Brett 2025). Tästä esimerkki on soveltavaa kielitiedettä edustavan David Blockin koonti (ks. asetelmaa 1), jossa hän esittelee, miten sosiologiseen teoretisointiin palautuvia yhteiskuntaluokan ulottuvuuksia on eri tavoin huomioitu kielitieteellisissä tutkimuksissa.

Seuraavassa luomme katsauksen siihen, miten kieltä ja luokkaa on tarkasteltu kielentutkimuksessa, ennen muuta sosiolingvistiikassa, ja yhteiskuntatieteissä, etenkin sosiologiassa, 1800-luvun lopulta aina 2020-luvulle asti. Esittelemme tieteenalojen näkökulmia rinnakkain samalla tavalla kuin niitä edustavat tutkimuksetkin vuorottelevat tässä teoksessa. Vaikka sosiologisen ja sosiolingvistisen tutkimuksen kosketuskohdat näyttävät monina ajanjaksoina jääneen vähäisiksi, niillä on kuitenkin joitakin yhteyksiä, jotka pyrimme saamaan esiin. Näin myös samaa aikakautta koskevat huomiot ovat lähellä toisiaan. Kansainvälistä tutkimusta esitellessämme pyrimme kuvailemaan suuria linjoja erityisesti sosiologisen luokkatutkimuksen osalta, sillä siitä löytyy runsaasti muuta kirjallisuutta. Suomalaista, määrällisesti paljon vähäisempää tutkimusta

kielen ja yhteiskuntaluokan kytköksistä tarkastelemme yksityiskohtaisemmin, sillä sitä ei ole aiemmin koottu yhteen. Luvun lopuksi esittelemme tämän teoksen sisällön.

Asetelma 1. Luokan avainulottuvuudet (Block 2015, 3).

| **Ulottuvuus** | **Esimerkkejä** |
|---|---|
| Omaisuus | materiaalinen omaisuus, kuten asunto, elektroniset laitteet, vaatteet, taide |
| Varallisuus | käytettävissä olevat tulot, perintö |
| Ammatti | työn luonne, manuaalinen vai tietotyö |
| Asuinpaikka | asuinalue; asumismuoto, kuten omakotitalo tai kerrostalo-osake |
| Koulutus | ammatillinen koulutus, korkeakoulutus |
| Sosiaaliset verkostot | verkostoituminen eri yhteiskuntaluokkiin kuuluvien kanssa |
| Kulutustottumukset | ostospaikat, hinta-laatusuhteen pohtiminen |
| Symbolinen käytös | vaatetus, puhetapa |
| Spatiaaliset suhteet | asuinpinta-ala, etäisyys muihin päivittäisissä toimissa |
| Liikkuminen | liikkumistavat |
| Elinmahdollisuudet | elämänlaatu, elinajanodote |

## Yhteiskuntaluokan juurilla: varhaisia luokkateorioita

Sosiologisen luokkateorian juuret löytyvät kahden klassikon, Karl Marxin ja Max Weberin, tuotannosta. Marxin konfliktiteoreettisen näkemyksen mukaan työnjako ja eriytyvä suhde tuotantovälineisiin johtavat antagonististen luokkien muotoutumiseen ja luokkajako on kunkin yhteiskunnan tärkein, perusolemusta heijastava ominaisuus. Marxille tärkeimmät luokat olivat tuotantovälineet omistava porvaristo ja työvoimaansa myyvä proletariaatti, jolta porvaristo riistää työn tuottaman lisäarvon. Yhteiskuntaluokat ovat epävakaita, sillä hallitseva luokka pyrkii säilyttämään asemansa ja riistetty luokka tulemaan tietoiseksi itsestään ja järjestäytymään. Luokkien välinen konflikti on historiaa eteenpäin vievä voima, joka Marxin utopioissa johtaa vallankumoukseen ja kohti kommunistista yhteiskuntaa. (Allardt 1983, 106–115; Crompton 2008, 28–33.)

Max Weberin luokkateoriaa on pidetty kritiikkinä Marxin ajatuksille. Hän erotti kolme yhteiskunnallisen vallankäytön perusjakoa, jotka ovat riippuvaisia toisistaan. Ensimmäisenä ovat yhteiskuntaluokat, jotka perustuvat yksilöiden taloudelliseen asemaan markkinoilla. Luokkajako muodostuu työväestöstä, pikkuporvaristosta, alemman tason virkamiehistä sekä omistuksen tai sivistystason perusteella etuoikeutetuista. Toiseksi Weber puhuu statusryhmistä, joiden asema voi perustua elämäntapaan, syntyperään tai ammattiin. Statusryhmiä yhdistää samanlainen sosiaalinen arvostus, samanlainen käsitys kunniallisuudesta sekä yhtenäinen elämäntyyli, joiden takia ryhmät ovat taipuvaisia seurustelemaan keskenään. Luokat ja statusryhmät voivat olla päällekkäisiä, mutta esimerkiksi nopeasti asemassaan kohonneet tai vajonneet eivät välttämättä sopeudu siihen ”säätyyn”, johon he taloudellisen asemansa perusteella kuuluisivat. Kolmas Weberin mainitsema ryhmäjako ovat puolueet, yhteisen tavoitteen saavuttamiseksi järjestäytyneet ryhmät. (Allardt 1983, 106–115; Crompton 2008, 33–35.)

Eurooppalaisten klassikoiden ohella on syytä mainita myös amerikkalainen Thorstein Veblen, joka kehitteli kapitalismi- ja kulutuskriittistä teoriaa ja toi sosiologiaan käsitteet *joutilasluokka* (*leisure class*) ja *kerskakulutus* (*conspicuous consumption*). Veblenin näkemykset siitä, miten statuskilpailu johtaa eliitin pinnalliseen jäljittelyyn (*status emulation*) ja tukahduttaa todellisen luovuuden (Sulkunen 1995, 127–129), ovat inspiroineet erityisesti muita amerikkalaisia tutkijoita, mutta Veblenin merkitys empiiriselle luokkatutkimukselle on jäänyt melko vähäiseksi.

Siinä missä useammalla sosiologian klassikolla oli jotain sanottavaa luokasta tai yhteiskunnan jakolinjoista, heidän kiinnostuksensa kieltä ja sen merkityksiä kohtaan oli vähäisempi. Sosiologiklassikot halusivat 1900-luvun vaihteessa selvittää, mitkä tekijät pitävät modernia yhteiskuntaa koossa, ja vaikka kieltä voi ajatella yhteisöjä koossapitävänä voimana, klassikot keskittyivät ennemmin työnjaon kaltaisiin rakenteisiin (Turner 2006). Esimerkiksi ranskalainen Émile Durkheim, joka pyrki kehittämään sosiologiaa omana erityisenä tieteenalanaan, oli kiinnostunut siitä, miten erikoistunut työnjako ja solidaarisuus toimivat sosiaalisena, yhteiskuntaa koossa pitävänä liimana. Durkheim (1977 [1895]) näki yhtenä sosiologian tehtävänä sosiaalisten faktojen eli yksilöstä riippumattomien

tosiasioiden tutkimisen. Tässä ajattelussa kieli edusti sosiaalista faktaa, normatiivista merkkien ja merkitysten järjestelmää, joka on olemassa ennen yksilöä ja auttaa ylläpitämään sosiaalista yhteenkuuluvuutta, mutta näitä ajatuksia ei viety pidemmälle. Myös Weber (2019 [1922]) sivusi yhteisen kielen ja yhteisöllisyyden suhdetta toteamalla, että yhteinen kieli on pääasiallisesti ymmärryksen väline ja edistää yhteisöllisyyttä vain, jos yhteisöön kohdistuu ulkopuolista uhkaa.

## Kieli ja eriarvoisuus varhaisen suomalaisen sosiologisen tutkimuksen kohteena

Vaikka sosiologian klassikot jättivät kielellisen ja kulttuurisen moninaisuuden tutkimisen lähitieteille, antropologeille ja kansatieteilijöille (Turner 2006), suomalaisessa kontekstissa antropologia ja kansatiede voidaan lukea osaksi sosiologian oppiaineen historiaa. Teoksessa *Suomalaisen sosiologian juuret* Elina Haavio-Mannila (1973) tarkastelee Edward Westermarckin 1900-luvun alussa harjoittamaa sosiaaliantropologiaa akateemisen sosiologian suorana edeltäjänä. Hän nostaa samassa yhteydessä esiin myös etnologian eli 1700-luvulla virinneen suomalais-ugrilaisen kansatieteen, jolla oli läheinen yhteys etnososiologiaksikin nimettyyn westermarckilaiseen sosiologiaan. Suomessa näiden kahden oppisuunnan harjoittajat hakivat kansainvälisiä vaikutteita eri lähteistä ja toimivat eri kielillä: kansatieteen tutkijat olivat suomenkielisiä, sosiaaliantropologit ruotsinkielisiä (mas. 28).

Suomensukuisten kansojen tutkijat kehittivät tutkimusmatkailuperinnettä, jossa kiinnostus kohdistui saamelaisten, karjalaisten tai kaukaisempien sukulaiskansojen kieleen ja kulttuuriin. Antropologeista Haavio-Mannila nostaa esiin Westermarckin oppilaan ja 1927–1940 sosiologian professorina toimineen Gunnar Landtmanin. Hän oli kiinnostunut yhteiskunnallisen eriarvoisuuden alkuperästä, jota hän teoretisoi luonnonkansojen kerrostuneisuutta käsitelleissä tutkimuksissaan. Esimerkiksi miesten välistä eriarvoisuutta hän pyrki selittämään arvonantoa ja valtaa tuovien henkilökohtaisten ominaisuuksien kautta. Tällaisia etevämmyyttä osoittavia ominaisuuksia olivat Landtmanin mukaan korkea

ikä ja metsästystaito mutta myös kaunopuheisuus. Haavio-Mannila (1973) tunnistaa monia oppialojen välisiä kytköksiä, mutta toteaa että niin etnologisen kuin antropologisen suuntauksen vaikutukset sotien jälkeiseen sosiologiaan jäivät melko vähäisiksi.

## Kielen sosiaalinen variaatio suomalaisessa dialektologiassa ja muussa kielentutkimuksessa 1800-luvulta 1950-luvulle

Siirtyminen esimodernista moderniin tarkoitti yhteiskunnan eriytymistä ja siihen liittyvän tutkimuksen tarvetta. Suomalainen puhutun kielen tutkimus kehittyi ja ammattimaistui kuitenkin varsin irrallaan kansainvälisen yhteiskuntatutkimuksen virtauksista (Aarikka 2023, 52–55 ja 207–210). 1800-luvun ja 1900-luvun alkupuoliskon puhutun kielen tutkimus oli ensisijaisesti aluemurteiden tutkimusta eli dialektologiaa. Varhaisissa tutkimuksissa huomio oli ensisijaisesti kielimuodossa. Kielen sosiaalinen vaihtelu herätti kuitenkin jo tuolloin yksittäisten tutkijoiden kiinnostuksen. Esimerkiksi suomen kielen professori ja suomen murteiden tutkija Heikki Ojansuu piti vuonna 1907 esitelmän fennistien perinteikkäässä Kotikielen Seurassa ”pahantekijäin, etenkin varkaiden käyttämästä sanastosta”. Samassa yhteydessä hän ehdotti, että seura ryhtyisi ”pahantekijäin sanaston keräilyyn, – myöskin kasarmikieltä ja koulupoikain kieltä sisältävien”. Aloite sai kannatusta, ja suunnitelmaa täydennettiin katupoikien ja viinanpolttajien sanaston keruulla, mutta hanke ei koskaan toteutunut. Ojansuu (1907) kirjoitti kuitenkin *Virittäjään* salakielistä ja nimesi niiden käyttäjiksi lasten lisäksi palvelusväen, varkaat ja pahantekijät. Kotikielen Seuran kokouksissa käsiteltiin 1900-luvun alussa myös niin nuorten kuin eri ammattien slangeja (ks. esim. Tunkelo 1901; Teppo 1944; Hämäläinen 1946). (Paunonen 1976, 385–386.)

Siitä huolimatta, että Suomi oli jo 1800- ja 1900-lukujen taitteessa sääty-yhteiskunta, jossa tosin jotkut jätettiin säätyjen ulkopuolelle (ks. kokoavasti Haapala, Häkkinen & Kaarninen 2021) ja sisällissodan taustalla oli monenlaisia luokkaan ja yhteiskunnan eriarvoisuuteen kytkeytyviä poliittisia erimielisyyksiä (ks. esim. Alapuro 2001; Nyström 2013),

kielentutkijat tuntuivat pitävän 1900-luvun alun maaseudun väestöä sosiaaliselta taustaltaan homogeenisenä (Nuolijärvi 1988, 133; Aarikka 2023, 161–162, 366–368 ja 384–398). Kaisa Häkkinen (1993) on esittänyt, että nimenomaan Suomen sisällissota johti siihen, että edellä mainittuihin ”pahantekijäin” sanastoihin liittyvät hankkeet unohtuivat, sillä ”sivistyneistö oli pettynyt kapinoivaan roskajoukkoon ja halusi pitää varsinaisena Suomen kansana sitä kurissa ja Herran nuhteessa elävää väestönosaa, joka pysyi uskollisena vallitsevalle yhteiskuntajärjestykselle”. Kielentutkijan ihanteeksi ja tutkimuskohteeksi nousi Häkkisen mukaan ”vapaa suomalainen talonpoika”. (Mas. 28–29.) Häkkisen näkemyksestä poiketen sittemmin viron ja sen lähisukukielten professorina toiminut Lauri Kettunen teki 1920-luvulla kenttätöitä vankiloissa *Suomen murteet* -sarjaansa (Kettunen 1930a; 1930b; 1940a; 1940b) varten (ks. tarkemmin Kettunen 1960, 23–28 ja 112; Aarikka 2023, 319 ja 325–326; Vesakoski, Aarikka & Santaharju 2024).

Viime vuosisadan alussa murteentutkijat eivät valinneet puhujia sosiaalisten taustamuuttujien perusteella vaan kieliperustaisesti: tärkeintä oli, että tutkittavien puhe edustaa mahdollisimman autenttista paikallismurretta (Nuolijärvi 1988, 132–134; Aarikka 2023, 167–176). Menettelytapa johti kuitenkin epäsuorasti siihen, että tutkijoiden huomio keskittyi pääasiassa kouluttamattoman, iäkkään maaseutuväestön puheeseen, sillä sen koettiin todennäköisimmin edustavan hyvin säilynyttä murretta. Murteiden tallentamisen ja tutkimisen pariin ajoi kiireen tuntu: tutkijoiden oletus oli, että koulutustason nousun, joukkoviestimien sekä kaupungistumisen vauhdittamien muuttoliikkeiden myötä alueelliset murteet tasoittuvat ja häviävät (Rapola 1969 [1947], 17–20; Itkonen 1966, 127; Aarikka 2023, 83, 329, 366 ja 388).

Kielen variaation sosiaalisiin ulottuvuuksiin alettiin kiinnittää muutoinkin huomiota 1920-luvulla (Mielikäinen 1980a, 7–8). Suomen kielen professori Martti Rapola (1925, 72–73; ks. myös 1969 [1947], 12; Itkonen 1966, 127–129) luonnehti Turun yliopiston virkaanastujaisluennossaan *sosiaalimurteita*[2] ja niiden luonnetta seuraavalla tavalla:

2 Tieteen termipankissa termit *sosiolekti*, *sosiaalinen murre* ja *sosiaalimurre* esitetään synonyymisinä ja määritellään seuraavasti: ”tietyn sosiaalisen ryhmän tiettynä ajanjaksona käyttämä kielimuoto” (Tieteen termipankki 11.2.2025: Kielitiede:sosiolekti, ks. myös Kielitiede:slangi).